

תוספת שביעית

יחידה א: שלושה זמנים בהם מתחילה תוספת שביעית

הקדמה

ישנה מצווה להוסיף 'מן החול על הקודש', ולכן את השבת אנחנו מקבלים עוד במהלך יום שישי. בדומה לכך, גם בשנת השמיטה ישנה מצווה להוסיף מן החול על הקודש. משום כך, איסורי השנה השביעית נוהגים כבר בסוף השנה השישית. ביחידה הראשונה נלמד כי תוספת שביעית מתחילה בשני מועדים שונים, ובחלק מן המלאכות אין תוספת שביעית כלל. ביחידות השניה והשלישית נברר מהם המקורות השונים לכל אחד מהזמנים, ומדוע יש הבדל ביניהם. ביחידה הרביעית נלמד כי תוספת שביעית אינה נוהגת מאז שחרב בית המקדש. עם זאת, חשוב ללמוד עליה בשל ההשלכות הלימודיות שיש לה, וכן כחלק מציפייתנו לבניין בית המקדש. איסור הנטיעה והזריעה קודם השביעית הוא נושא מעשי השייך אף בימינו, ונדון בו ביחידה האחרונה.

איסור חרישה: מפסח ועצרת

1. משנה מסכת שביעית פרק א משנה א

עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית? בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפני, ובית הלל אומרים: עד העצרת, וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו.

❖ במשנה מדובר על חרישת שדה אילן. מהי המטרה החקלאית של החרישה?

2. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה א

עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית? עד שתכלה הליחה, כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות.

אמר רבי שמעון: נתת תורת כל אחד ואחד בידו! אלא: בשדה הלבן עד הפסח, ובשדה האילן עד עצרת.

❖ מדוע לדעתכם מותר לחרוש 'שדה לבן' רק עד פסח, ואילו 'שדה אילן' מותר לחרוש עד שבועות?

3. פירוש המשנה לרמב"ם שביעית פרק ב משנה א

כיון שצריך לזרוע בשדה זו {שדה לבן} אחרי החרישה, צריך שיהא בה רטיבות מצויה, ולכן לא יחרשנה אלא כל זמן שיש בה רטיבות. ושדה האילן, הופכין אותה בחרישה כדי שירד המים ויחדור לעומקה, לפיכך אין צורך שיהא בה לחות או רטיבות, אלא מותר לו לחרשה ואפילו משתכלה הלחה.

❖ המשנה מתירה לחרוש שדה לבן עד פסח, ושדה אילן עד עצרת. מהי מטרתה של חרישה שנעשית אחרי הזמנים הללו?

4. תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק א הלכה א

ולמה עד עצרת? עד כאן הוא יפה לפני, מכאן ואילך הוא מנבל פירותיו. והא תנינן: אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל? עד כאן הוא מעבה את הכורת, מכאן ואילך הוא מתיש את כחו. ויחרוש? מתוך שהוא יודע שהוא מתיש כחו של אילן, אף הוא אינו מתכווין [אלא] לעבודת הארץ.

שדה הלבן - שדה תבואה
וקטניות.

עד שתכלה הליחה - כל
זמן שהקרקע אינה יבשה וניתן לזרוע בה.

תורת כל אחד ואחד בידו
- כשהתוספת אינה מתחילה בתאריך מוגדר, כל אחד יעשה דין לעצמו.

עד כאן הוא יפה לפני...

- עד עצרת החרישה מועילה לפירות, אחר כך החרישה מזיקה לפירות, והיא נעשית לטובת הקרקע, לכן היא אסורה. **מעבה את הכורת - עד עצרת**, החרישה מעבה את הגזע וענפי האילן, לאחר מכן החרישה אינה מועילה לאילן, אלא נעשית לטובת הקרקע. **לעבודת הארץ - ונראה** כחורש עבור שנת השמיטה.

איסור נטיעה: תוספת שביעית שלושים יום לפני ראש השנה

נוטעין, מבריכין, מרכיבין - נטיעה והברכה הן שיטות להצמחת אילן חדש: נטיעה היא שתילת שתיל. הברכה היא כיפוף של אחת מזמורות האילן לארץ וכיסוייה באדמה, וכך הזמורה משרישה והופכת לעץ נפרד. מטרת ההרכבה היא לשפר את פירות העץ. ההרכבה נעשית על ידי חיבור ענף מעץ אחר לעץ המורכב. קולטת - קליטה היא חיבור העץ לאדמה והשתרשות שורשיו.

5. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ו
אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית, פחות משלושים יום לפני ראש השנה, ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור. רבי יהודה אומר: כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים, שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: לשתי שבתות.

❖ על נושא קליטת העצים הנידון במקור זה נרחיב להלן ביחידה ה.

6. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה - דף י עמוד ב
אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: לדברי האומר שלשים - צריך שלשים ושלשים, לדברי האומר שלשה - צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות - צריך שתי שבתות ושלשים יום.

7. רש"י מסכת ראש השנה - דף י עמוד ב

לדברי האומר שלשים יום - לקליטה.

צריך שלשים ושלשים - שלשים לקליטה, ושלשים לתוספת...

❖ מדברי רב נחמן לפי פירוש רש"י עולה, שתוספת שביעית מתחילה רק שלושים יום לפני ראש השנה. וכן שאסור לגרום שנטיעות יקלטו בזמן תוספת שביעית.

צריך שלשים ושלשים...
- מחלוקת התנאים מתייחסת לימים שצריך להקדים את הנטיעה מעבר לשלושים הימים הסמוכים לראש השנה.

8. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן - דף ג עמוד ב

אמר רבי יצחק: כי גמירי הלכתא {הלכה למשה מסיני שאסור לחרוש את השדות לפני השמיטה} - שלשים יום לפני ראש השנה...

❖ מדוע איסור החרישה מתחיל רק שלושים יום לפני ראש השנה, ואין לגביו מחלוקת כמו המחלוקת על איסור הנטיעה (מקור 5)?

9. תוספות ראש השנה דף ט עמוד ב ד"ה ומותר לקיימן

תימה: דברק ב' דשביעית (מקור 2) תנן... שחורשין בשדה הלבן עד פסח, ובשדה האילן עד עצרת. וכיון דאפילו ליטע בתחילה שרי שלשים יום לפני ראש השנה, אמאי אסור לחרוש {כבר מפסח ועצרת}...?

איסורי מלאכה אחרים: מותרים עד תחילת שנת השמיטה

10. משנה מסכת שביעית פרק ב משניות ב-ה

מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה...

מיבלין, מפרקין, מאבקיין, מעשניין, עד ראש השנה...

מסקלין עד ראש השנה

מקרסמין מזרדין מפסלין עד ראש השנה...

מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ראש השנה...

סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה...

מזבלין... - בביאור מלאכות אלו נרחיב בשיעורים באיסורי בקרקע. המלאכה

ראינו שאיסורי העבודה בקרקע מתחילים בשני מועדים שונים: איסור חרישה מתחיל כבר מפסח ועצרת; איסור נטיעה (והשרשה) מתחיל שלושים יום לפני השמיטה. מלאכות אחרות מותרות עד השמיטה ואין נוהג בהן דין תוספת שביעית. ביחידות הבאות נברר מדוע נקבעו גדרים שונים למלאכות הללו.

יחידה ב: המקור למועדים השונים בהם מתחילה תוספת שביעית

ביחידה הקודמת למדנו שאין שיעור אחיד לדין תוספת שביעית: ישנן מלאכות שלגביהן היא מתחילה כבר בפסח ועצרת, ישנן מלאכות שלגביהן היא מתחילה רק שלושים יום לפני השמיטה, ויש מלאכות שאין בהן כלל דין תוספת שביעית. ביחידה זו נברר מהו המקור לדין תוספת שביעית במלאכות בהן היא נוהגת.

מנין למדו חכמים שצריך להוסיף תוספת שביעית?

11. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ט עמוד א

ודמוסיפין מחול על קדש מנלן? דתניא: 'בחריש ובקציר תשבת', רבי עקיבא אומר: אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית - שהרי כבר נאמר 'שדך לא תזרע' וגו'. אלא: חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית.

ורבי ישמעאל, מוסיפין מחול על קדש מנא ליה? - נפקא ליה מדתניא: 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה', יכול בתשעה? תלמוד לומר 'בערב' - אי בערב יכול משתחשך? תלמוד לומר 'בתשעה'. הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מלמד שמוסיפין מחול על קדש. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין? תלמוד לומר 'מערב עד ערב'. אין לי אלא יום הכפורים, שבתות מנין? תלמוד לומר 'תשבתו'. ימים טובים מנין? - תלמוד לומר 'שבתכם'. הא כיצד? כל מקום שיש בו שבות - מוסיפין מחול על קדש.

❖ מאיזה פסוק לומד רבי עקיבא את הדין של תוספת שביעית? עיינו בשמות פרק לד פסוק כא, האם הפסוק עוסק במצות שביעית? איך רבי עקיבא לומד ממנו לדין שביעית?

12. תלמוד ירושלמי מסכת שביעית - פרק א הלכה א

מה אנן קיימין, אם לענין שבת בראשית, והלא כבר נאמר: 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך!' ואם לענין שבתות שנים, והלא כבר נאמר: 'שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך!' אלא: אם אינו ענין לשבת בראשית, ולא לענין שבתות השנים, תניהו ענין באיסור שני פרקים הראשונים. 'בחריש ובקציר תשבות' - בחריש שקצירו אסור, ואיזה זה? זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית, ובקציר שחרישו אסור, ואיזה זה? זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית.

❖ הירושלמי מבאר את דרשת רבי עקיבא מהפסוק בשני אופנים. הסבירו את שתי דרכי הלימוד!
❖ עיון נוסף: עיינו בפירושו ר"ש למשנה מסכת שביעית פרק א משנה ד, וברש"י ראש השנה ט, א ד"ה 'אין צריך לומר', האם הם נוקטים כאחד ההסברים המובאים בירושלמי, או שהם מסבירים באופן אחר?

מה אנן קיימין - במה הפסוק 'בחריש ובקציר תשבת' עוסק?
שני פרקים הראשונים - שני פרקי הזמן מהם מתחיל איסור החרישה: פסח ועצרת.
בחריש שקצירו אסור - חרישה בשישית שנועדה לצורך פירות שיקטפו בשביעית.
בקציר שחרישו אסור - קצירה בשנה השמינית, של פירות שהיה אסור לחרוש עבורם את השדה כי גדלו בשביעית.

13. הרב יוסף צבי רימון - שמיטה הלכה ממקורה - עמוד 410

לכאורה דבריו של רבי עקיבא קשים: כיצד אפשר להסביר שסוף הפסוק מתייחס לאיסורי השמיטה, כאשר גם הוא מודה שהרישא של הפסוק עוסקת בשבת?...
נדמה כי מתוך עיון בפרשה נוכל לחזק את שיטתו של רבי עקיבא, ולראות כיצד שיטתו, שהסיפא של הפסוק עוסקת בשביעית והרישא עוסקת בשבת, היא עומק פשוטו של מקרא. פרקים כג ו-לד בספר שמות מקבילים זה לזה בצורה מדהימה... ניתן לראות שהפרקים חוזרים על עצמם, הן מבחינת הסגנון והן מבחינת התוכן. אך נשים לב שרק מצווה אחת (!) נמצאת בפרק כג ונעדרת מפרק לד: מצוות השמיטה. נדמה, שפתרון 'היעלמותה' של מצוות השמיטה נמצא בשיטת ר' עקיבא, הסובר שהמילים "בחריש ובקציר תשבת" מתייחסות לשנת השמיטה. לפי הבנת ר' עקיבא ההקבלה בין הפרקים השונים היא מושלמת, ובשני הפרקים מופיעות כל המצוות בצורה זהה.

❖ ערכו השוואה בין פרקים כג ו-לד בספר שמות. האם מלבד ההבדל שהרב רימון מציין ישנם הבדלים נוספים?

14. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן - דף ג עמוד ב

דידהו היא? הלכה למשה מסיני היא!...

אמר רבי יצחק: כי גמירי הלכתא - שלשים יום לפני ראש השנה, ואתו הני תקון מפסח ומעצרת. ואתנו בדידהו: כל הרוצה לבטל - יבוא ויבטל...

והני הלכתא נינהו? קראי נינהו. דתנן: בחריש ובקציר תשבת? ... אלא: הלכתא לרבי ישמעאל, קראי לרבי עקיבא.

- ❖ מהו המקור לתוספת שביעית לדעת רבי עקיבא, ומהו המקור לכך לדעת רבי ישמעאל?
- ❖ מתי מתחילה תוספת שביעית לפי ההלכה למשה מסיני? מתי היא מתחילה לאחר תקנת חכמים?

מנין שתוספת שביעית היא שלושים יום?

לעיל ראינו, שלפי רבי ישמעאל המקור לתוספת שביעית בשלושים הימים לפני השמיטה הוא מהלכה למשה מסיני. ההלכה מתייחסת רק לעצם דין תוספת שביעית, אך לא התברר עדיין מה המקור לכך שתוספת זו היא שלושים יום.

עלינו לברר שאלה יסודית יותר: האם המלאכות אסורות בתוספת שביעית משום שהן מועילות למה שיצמח בשנה השביעית, או שהן אסורות בתוספת שביעית כאיסור עצמאי, גם אם אין להן השפעה על גידולי השביעית? תשובה לשאלה זו נוכל לקבל מההנמקות השונות שניתנו לכך שתוספת השביעית מתחילה דוקא שלושים יום קודם תחילת השמיטה, ולא קודם לכן או לאחר מכן.

15. רש"י מסכת ראש השנה דף ט עמוד א

16. רש"י מועד קטן דף ד עמוד א ד"ה קראי חריש של ערב שביעית - שלא יחרוש שדה אילן ערב {מדרשת הפסוקים שבתחילת מקור 11 למדו שיש שביעית חריש שיועיל לשביעית. איסור} שלשים יום קודם ראש השנה, ואתו בית שמאי והלל וגזרו מפסח ועד עצרת.

- ❖ האם לפי רש"י כל חרישה נאסרה בתוספת שביעית? לפי מה נקבע פרק הזמן של שלושים יום?
- ❖ עיינו ברמב"ם הלכות שמיטה פרק ג הלכה א (להלן מקור 32). כמי הוא פסק במחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא? מה דעתו בשאלה בה פתחנו?

17. הרב משה פיינשטיין - שו"ת אגרות משה יורה דעה - חלק ג סימן קל

ברש"י במועד קטן לא הזכיר בדרשת רבי עקיבא {את הטעם} מחמת שהחרישה מועלת לשביעית, רק שהוא ילפוטא בעלמא שאסור לחרוש ערב שביעית מצד תוספת, דלא כדמפרש בראש השנה.

ולכן... 1. מה שהתוספת אין להיות יותר משלשים יום אף לר' עקיבא.

2. וזה שלא סגי ב{תוספת} כלשהו, כמו תוספת דשבתות וימים טובים.

הוא מסברא: שצריך להיות ההוספה בחשיבות שנה שהוא שלושים יום... והוא כמו ההוספה לשבת ויום טוב שהוא בחשיבות יום, ש'משהו' נחשב כיום...

❖ מדוע לדעת ה'אגרות משה' תוספת שביעית היא שלושים יום?

❖ מדוע הסבר זה נכון רק לפי רש"י במסכת מועד קטן?

דידהו היא - האם תוספת שביעית היא תקנת חכמים? הלכתא - הלכה למשה מסיני. ואתנו בדידהו - חכמים תיקנו שתוספת שביעית תתחיל בפסח או בעצרת, אך כשתיקנו את התקנה התנו שמי שירצה יוכל לבטל את התקנה. ואכן, בדור מאוחר יותר בוטלה התקנה, כפי שנראה ביחידה ד.

ילפוטא בעלמא - לימוד סתם. אין להיות יותר משלשים - התוספת היא רק שלושים יום, ולא ארוכה יותר. ולכן... הוא מסברא - לכל הדעות תוספת שביעית היא שלושים יום, לא פחות ולא יותר, כי פרק הזמן הזה נלמד מסברא.

18. הרב משה פיינשטיין - שו"ת אגרות משה - המשך המקור הקודם

והנכון לענ"ד: דודאי הוא מדין תוספת זמן כרש"י מועד קטן, ומכל מקום צריך דוקא לזה שהעבודה תועיל רק לשביעית, כרש"י ראש השנה, משום דהא גם בשביעית אינו איסור מלאכה אלא מטעם שמועיל לשביעית, דהויא מלאכת שביעית שבשדה, אבל לחפור בעלמא בקרקע מותר בשביעית.

❖ למסקנת האגרות משה: מהו פירוש דברי רש"י בראש השנה במילים: 'חריש שיועיל לשביעית'?

19. רבי חיים אור זרוע - שו"ת מהר"ח אור זרוע - סימן קפה

תוספת שבת ויום הכפורים וימים טובים דאורייתא.

וכתב בספר המצות דשיעור תוספת לא נתפרש... יש בירושלמי שצריך להוסיף שתי שעות דהיינו אחד מי"ב חלקים, דכ"ד שעות ליל שבת ויומו. יליף לה משביעית שמוסיפין חדש ליי"ב חדשים. ותמיה אני, שכל העולם אין נוהגין כן? ונראה לי שכך הפירוש. אם יקבל עליו שבת בערב שבת מי' שעות ולמעלה {שעתיים לפני שבת}, חל עליו שבת מחמת שכבר קבל עליו תוספות שבת. אבל קודם, אפילו קבל עליו אינו חל. דאטו אם היה מקבל עליו שבת בערב שבת מעלות השחר, ורוצה שכל היום יהא תוספתו, וכי יקבל עליו שבת כל יום שישי? ואין הירושלמי מדמהו לגמרי לשביעית כך נ"ל.

❖ האם מהר"ח או זרוע מסכים לאגרות משה (מקור 17) על מקור הלימוד שתוספת שביעית היא

שלושים יום? האם לומדים מתוספת שביעית לתוספת שבת, או מתוספת שבת לתוספת שביעית?

רבינו חיים אור זרוע (מהר"ח אור זרוע) - חי לפני כ-750 שנה בווינה ובצרפת. אביו - רבי יצחק כתב את הספר הידוע 'אור זרוע', שעל שמו הוא מכונה. רבי יצחק נפטר בגיל צעיר, ולכן מהר"ח למד אצל המהר"ם מרוטנבורג והרא"ש. גם מהר"ח כינה את עצמו 'אור זרוע'. מחיבוריו נשתמרו לנו תשובות 'מהר"ח אור זרוע' וכן הערות על ספרי אביו.

20. הרב שלמה זלמן אויערבך - מנחת שלמה חלק א סימן מח

אך יש להדגיש דתוספת של ל' יום חלוק מתוספת של פסח ועצרת, שהרי מבואר דאסור לנטוע בזמן הבית אפילו אילן סרק תוך ל' יום, גם אם הקליטה שתהא לאחר שתי שבתות יהיה עדיין לפני ראש השנה, ואף על גב שהנטיעה היא לתמיד ואינה כלל לצורך שנה שביעית... והרי זה דומה במקצת לתוספת של שבת ויום הכיפורים דאסור מחמת עצמו, ואילו חרישה דאסרינן מפסח ועצרת הוא רק מפני שזה לצורך שנה שביעית.

❖ מהו ההבדל בין אופיה של תוספת ל' יום, לבין אופי התוספת שמפסח ועצרת?

יחידה ג: גדרי תוספת שביעית במלאכות השונות: ממתי מתחיל האיסור בכל מלאכה?

תוספת שביעית בדרבנן

עיינו שוב במשנה במקור 10. המקורות הבאים מפרשים את המשנה הזו.

21. רבינו שמשון (ר"ש) - מסכת שביעית פרק ב משנה ב

{פירוש} מעדרין... חפירה כלי ברזל שחופר בידי אדם... אף על גב דחרישה דאורייתא היא והיה לו לאוסרה בתוספת שביעית? שרי לה הכא, ואפילו בזמן בית המקדש. כיון שעושה [לצורך פירות ששית]... ויש כמה חילוקין בדבר:

1. דכל מלאכה, אפילו דאורייתא כגון חרישה, שעושה לצורך פירות ששית מותרות אפילו בתוספת שביעית, כדפרשינן.
2. וחרישה שאינה צורך פירות, אלא אף לצורך האילן עצמו, אפילו לפני תוספת שביעית אסורה, כדתנן לעיל דלא שרינן אלא עד העצרת.
3. וליטע אילן בתחלה - בתוספת שביעית אסור, קודם לכן מותר.
4. וכל הנך מלאכות דשרינא הכא עד ראש השנה, אף על פי שיש בהן שאינן לצורך ששית לא גזור בתוספת, משום דאפילו בשביעית עצמה לא אסורין מדאורייתא... משום **דתולדות** בשביעית לאו דאורייתא ומקודם {לפני ראש השנה} לא גזור.

❖ **סכמו לעצמכם את שיטת רבינו שמשון: מהו גדר המלאכות המותרות עד השמיטה? מהו גדר המלאכות האסורות 30 יום לפני השמיטה? מהו גדר המלאכות שאסורות כבר מפסח ועצרת?**

22. תוספות מסכת עבודה זרה דף נ עמוד ב - ד"ה ומשקין אותן

יש לפרש: בשביעית בזמן הזה דרבנן, **ורבי היא**. כדאמר אביי בפרק קמא דמועד קטן (דף ב ע"ב)...

עוד יש לומר: דדוקא מלאכות של חרישה וזריעה הווי דאורייתא, אבל שאר מלאכות אינן אלא מדרבנן.

❖ **גם רבינו שמשון (במקור הקודם) יישב את הקושיה שעליה ענו תוספות. כאיזה תירוץ משני תירוצי התוספות תרץ רבינו שמשון?**

❖ **עיון נוסף: עיינו ברש"י עבודה זרה נ, ב ד"ה עד ראש השנה, שמתרץ גם הוא את קושיית התוספות באופן אחר. עיינו גם בתחילת דברי התוספות, מה קשה להם על תירוצו של רש"י?**

23. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ג הלכה ט

אף בזמן המקדש מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור **המקשאות והמדלעות ובית השלחין** עד ראש השנה, ומזבלין ומפרקין... כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ראש השנה של שביעית, ואפילו בזמן המקדש.

❖ **כאיזה תירוץ מתירוצי התוספות יכול לסבור הרמב"ם?**

****הטעם שהרמב"ם התיר לחרוש בתוספת שביעית****

24. **רבי יוסף קורקוס - הלכות שמיטה ויובל - פרק ג הלכה ט**

ומדברי רבינו {הרמב"ם} נראה שחרישה שחורש {בבית השלחין, היא} כדי שלא יתקלקל הקרקע... כי רבינו לא ביאר דמיירי כשיש בה ירק... וזו היא החרישה לצורך הקרקע שכתב רבינו בפרק א' שאינה אסורה מן התורה בשביעית... כיון שאינה כדי לזרוע, אינה אלא חפירה בעלמא כדי שיכנסו בה המים...

❖ **לדעת ר"י קורקוס, איזו חרישה התיר הרמב"ם עד ראש השנה? האם חרישה זו מותרת מאותה סיבה שלפיה התיר רבינו שמשון (במקור 21) לחרוש עד ראש השנה? האם לדעתכם הרמב"ם קיבל את הכללים שקבע רבינו שמשון?**

רבינו שמשון (ר"ש) -
רבינו שמשון משאנץ (לפני כ- 800 שנה) היה אחד מבעלי התוספות, למד אצל רבינו תם, ור"י הזקן. חי רוב ימיו בצרפת, אך בסוף ימיו עלה לארץ ישראל. חיבר תוספות לר"ש, ופירוש למשניות שבסדר זרעים. פירושו למשנה נמצא במשניות שבסוף מסכת ברכות בתלמוד הבבלי.

תוספת שביעית, לפני תוספת שביעית - ר"ש
מכנה את שלושים הימים לפני השמיטה - 'תוספת שביעית'. את האיסור לחרוש מפסח ועצרת הוא מכנה 'לפני תוספת שביעית'.
תולדות - התורה מזכירה איסור רק בזריעה, זמירה, קצירה, בצירה וחרישה. שאר המלאכות הן תולדות של המלאכות המוזכרות בתורה, ואסורות רק מדברי חכמים.

יש לפרש - תוספות
מבארים מדוע המלאכות המוזכרות במשנה דלעיל (מקור 10) מותרות עד ראש השנה ולא נהגת בהן תוספת שביעית.
ורבי היא - רבי סובר שהחייב בשמיטה בזמן הזה הוא מדרבנן, כי היובל לא נוהג (ראו שיעור מספר 1).

מקשאות ומדלעות -
גינות בהן מגדלים קישואים ודלועים.
בית השלחין - שדה שצריכה השקיה מתמדת. בניגוד לשדה הבעל, שמספיקים לה מי הגשמים.

25. **הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית - סימן נו**

ונראה, דלהרמב"ם אין הטעם דמעדרין במקשאות ומדלעות עד ראש השנה כמו שכתב רבינו שמשון, משום שהוא לפירות ששית. דכיון דהלוקטה בשביעית, הן פירות שביעית. רק... חפירה בעיקרי האילנות והצמחים הוא נכוש, ואין זה מן המלאכות האסורות קודם שביעית, ומשום הכי מותר זה אף באילנות.

❖ **מנין למד ה'מקדש דוד' שהרמב"ם חולק על רבינו שמשון?**

❖ **לדעת ה'מקדש דוד', האם הרמב"ם יודה לרבינו שמשון שמלאכות שנעשות עבור פירות ששית מותרות בתוספת שביעית (האם יש הבדל בין ירקות שיקטפו בשביעית לפירות ששית)?**

26. **חזון איש שביעית סימן יז סעיף כח**

ושיעור ביטול הפירות בששית שיהא מותר לעבוד בשבילן עד ראש השנה, נראה דסגי בעונת המעשרות, ומיהו בבוסר וסמדר מסתבר דלא סגי אף על גב דמקרי אוכל לשאר מילי...

{ההיתר בפירות שבאו לעונת המעשרות הוא} אף שחושב להשהותן בשביעית עד שיגמרו בישולן, דמכל מקום כיון דאיכא שבחא בפירי ששית - אינן בכלל תוספת.

❖ **חזון איש חולק על ה'מקדש דוד', ומצדיק את שיטת רבינו שמשון. מדוע לדעתו כשהחרישה נעשית לתועלת פירות וירקות שהגיעו לעונת המעשרות, היא מותרת בתוספת שביעית?**

האם יש מלאכות שבהן התוספת היא שלושים יום?

ביחידות לעיל, למדנו שמעיקר הדין תוספת שביעית מתחילה שלושים יום לפני השמיטה, וחכמים תיקנו שהתוספת תתחיל כבר מפסח ועצרת. האם בחלק מהמלאכות לא תוקנה תקנה זו? על כך נעמוד להלן.

❖ **עיינו לעיל מקורות 5-7. האם לפי רש"י יש תוספת שביעית במלאכת נטיעה?**

27. **רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ג הלכה יא**

אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית, אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' (30) יום קודם ראש השנה של שביעית, וסתם קליטה שתי שבתות {שבעיים}.
ודבר זה אסור לעולם, מפני מראית העין, שמא יאמר הרואה: בשביעית נטעו, נמצאת אומר: שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ראש השנה, במ"ד (44) יום יקיים, פחות מכן יעקור.

❖ **מהו הטעם, לפי הרמב"ם, לאיסור הנטיעה לפני השמיטה? מדוע 'יאמר הרואה בשביעית נטעו'? על שאלות אלו נדון בהרחבה ביחידה ה.**

28. **מקדש דוד שביעית - סימן נט - ס**

הנה קצירה ובצירה נראה ודאי דמותר בתוספת שביעית, דאין בזה תיקון לשביעית, ולכל השיטות כן, דקצירה ובצירה הן עבודות בפירות ששית, וכל עבודות בפירות ששית מותרות עד ראש השנה, כמו שכתב רבינו שמשון ז"ל, וזמירה וזריעה אסורין בתוספת שביעית דהוי תיקון לשביעית... להרמב"ם ז"ל דסבירא ליה דאף בתוספת שביעית האיסור הוא שמתקנה לשביעית, אם כן נטיעה דלא שייך זה {כי נטיעה היא גם לשנים הבאות}, אינו אסור אלא משום מראית העין.

29. **הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ביאור ההלכה - הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה א**

כיון דשלושים יום לפני ראש השנה הדרך להכין לשנה הבאה, אין נפקא מינה איזה מלאכה צריך להכין ואיזה אין צריך, כי כל מלאכה שעושין תוך שלושים יום נראה שמכינין לשביעית, וזה הטעם שאסרו נטיעה והרכבה... שאסור להכין שום דבר לשביעית. אבל קודם שלושים יום אין נראה שמכין לשביעית, וחכמים האחרונים גזרו על חרישה מפסח ועצרת, כיון שלמעשה הוא גם כן הכנה לשביעית.

❖ **האם הרב קנייבסקי מסכים עם דברי המקדש דוד? מדוע?**

דכיון דהלוקטה... -
לענין חיוב במצוות התלויות בארץ, ישנו הבדל יסודי בין פירות לירקות: בפירות הזמן הקובע את החיוב הוא שעת חנטת הפרי (לכן, רק פרי שחנט בשנת השמיטה קדוש בקדושת שביעית), ובירקות הזמן הקובע הוא שעת לקיטת הירק (לכן ירק שנלקט בשנת השמיטה קדוש, אפילו שרוב גידולו היה בשנה השישית).

עונת המעשרות, בוסר וסמדר - שלושה שלבים בגידול הפרי. המאוחר מבין השלושה הוא 'עונת המעשרות', אך גם אחרי שלב זה הפירות ממשיכים להתבשל ולגדול.
דאיכא שבחא... - שהעבודה מועילה לפירות השישית.

דאין בזה תיקון לשביעית - מלאכות הקצירה והבצירה שנעשות בשנה השישית, אינן משפרות את מצב הקרקע בשמיטה (לעומת זריעה וזמירה).

יחידה ד: ביטול תוספת שביעית לאחר חורבן בית המקדש

מקור הסמכות לביטול תוספת שביעית

30. תלמוד בבלי מועד קטן ג, ב-ד, א

אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום.

אמר ליה רבי זירא לרבי אבהו, ואמרי לה ריש לקיש לרבי יוחנן: רבן גמליאל ובית דינו היכי מצו מבטלי תקנתא דבית שמאי ובית הלל? והא תנן: אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין!

אשתומם כשעה חדא, אמר ליה: אימור כך התנו ביניהן: כל הרוצה לבטל - יבוא ויבטל.
ורבי יוחנן אמר: רבן גמליאל ובית דינו מדאורייתא בטיל להו. מאי טעמא? גמר שבת שבת מראשית, מה להלן היא אסורה, לפנייה ולאחריה - מותרין, אף כאן, היא אסורה, לפנייה ולאחריה - מותרין.

מתקיף לה רב אשי: מאן דאמר הלכתא - אתיא גזרה שוה עקרה הלכתא? ומאן דאמר קרא - אתיא גזרה שוה עקרה קרא?

אלא אמר רב אשי: רבן גמליאל ובית דינו סברי לה כרבי ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה, וכי גמירי הלכתא - בזמן שבית המקדש קיים, דומיא דניסוך המים, אבל בזמן שאין בית המקדש קיים - לא.

❖ **מהן שלוש הדעות בגמרא לגבי סמכות בית דינו של רבן גמליאל לבטל את תוספת שביעית? האם יש נפקא מינה ביניהן לגבי תוספת שביעית בשלושים הימים שלפני ראש השנה לכשיבנה בית המקדש, במהרה בימינו?**

31. **תלמוד ירושלמי שביעית - פרק א הלכה א**

רבן גמליאל ובית דינו התירו באיסור שני פרקים הראשונים.
רבי יוחנן בעי: לא כן תנינן, אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין!...

רבי אחא בשם רבי יונתן: ... בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו בשעה שאסרו למקרא סמכו בחריש ובקציר תשבות... בשעה שהתירו למקרא סמכו: ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה, אף ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה.

❖ **תירוצו של רבי יוחנן בבבלי (המקור הקודם) דומה לתירוצו של רבי אחא בירושלמי. איך דברי רבי אחא בירושלמי מתרצים את קושיית רב אשי שבבבלי?**

32. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה א

עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה.

❖ **כאיזה תירוץ משלושת התירוצים בגמרא (בבלי) במסכת מועד קטן פסק הרמב"ם?**

זמן 'משהו' כתוספת שביעית

33. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד א ד"ה מה להלן

מפקינן מקרא במסכת יומא... דצריך לעשות תוספת גבי שבת בין בכניסתה בין ביציאתה, להוסיפה מחול על הקודש. איכא למימר: ההוא פורתא לא קא חשיב, כיון דלא הוי אלא כל שהוא, וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף.

שני פרקים הללו - תוספת שביעית שמתחילה מפסח ומעצרת. **כך התנו...** - כשגזרו על תוספת שביעית התנו שניתן יהיה לבטל את התקנה, כי חששו שהתקנה תגרום רעה לעולם, שמא הקרקעות יתקלקלו (תוספות). **דומיא דניסוך המים** - באותה הלכה שנאמרה למשה בסיני שיש להוסיף על השביעית, נאמר גם שבחג הסוכות יש לנסך מים על המזבח. מסמיכות הדינים אפשר ללמוד, שכשם שניסוך המים נוהג רק בזמן שבית המקדש קיים, כך גם תוספת שביעית נוהגת רק כשבית המקדש קיים.

- ❖ לדעת תוספות אפילו לפי רבן גמליאל ישנה תוספת שביעית בזמן הזה, שאורכה 'כל שהוא'. האם לדעתכם יש שיעור מינימלי ל'כל שהוא'?
- ❖ עיון נוסף: עיינו בתוספות ראש השנה דף ט ע"א ד"ה כל מקום, האם לפי דבריהם נוכל להסביר שתוספת שביעית נלמדה גם מהלכה למשה מסיני וגם מהדין שמוסיפים מהחול על הקודש?

מאי קמשמע לן... - אין שום השלכה מעשית לדברי התוספות, כי ממילא לא ניתן לזרוע בערב ראש השנה עד השקיעה?
שביתת שדהו - ציווי התורה הוא שהאדמה תהיה מושבת ממלאכות חקלאיות.

34. הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית סימן נד

וקשה טובא: **מאי קמשמע לן, ודאי האי פורתא צריך להוסיף?** דהא שביעית מתחלת בראש השנה, וראש השנה שהוא יום טוב יש בה תוספת יום טוב, אם כן האי פורתא של תוספת אסור בכל מלאכות משום יום טוב, ועבודת קרקע בכלל!

והנה, לפי מה שכתב המנחת חינוך דעשיית מלאכה בשביעית על ידי גוי אסור מן התורה, משום **שביתת שדהו**. אם כן יש לומר, דנפקא מינה דאסור לעשות בהאי פורתא של תוספת אף על ידי גוי {לולי תוספת שביעית, היה מותר לומר לגוי בתוספת ראש השנה}.

- ❖ **המקדש דוד מציע השלכה מעשית אחת לכך שישנה תוספת שביעית 'משהו': מלאכה על ידי גוי בזמן תוספת שביעית. האם תוכלו לחשוב על השלכות נוספות?**

35. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות - כרך ה סימן שה

נראה שראוי לכל אחד בארץ ישראל, שכשמקבל בפה בערב ראש השנה את קדושת היום של ראש השנה, יוסיף "ואני מקבל עלי מצות שמטיה שציוני הבורא יתברך שמו"..." שורש הדברים, דאף דקיימא לן שאין תוספת שלשים יום בזמן הזה... מכל מקום צריך תוספת כלשהו, וכמו שכתבו התוספות במועד קטן (ד ע"א ד"ה מה), דילפינן משבת שצריך להוסיף כל שהוא בכניסתו וביציאתו... ומעתה אני אומר דון מינה ומינה, דכשם שבתוספת שבת מבואר בקדמונים (ריטב"א ראש השנה ט ע"א, ורבינו יונה ועוד) שמצוה לקבל שבת בפה, הוא הדין בשמיטה שאף שהקדושה חלה מאליה, בהגיע היום ומשהו קודם, מכל מקום ראוי לקבל על עצמו תוספת זו בפה כמו בשבת.

- ❖ **עיון נוסף: עיינו בהמשך התשובה, שם מרחיב הרב שטרנבוך על היתרונות ההלכתיים שיש לדעתו בכך שאדם מקבל על עצמו את השמיטה בפה.**

**מדוע התוספת לא נוהגת כששמיטה מדרבנן?*

36. תוספות הרא"ש - מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

בזמן שאין בית המקדש קיים לא גמירי לאסור תוספת שביעית. אבל עיקר שביעית נוהג אף בזמן הזה, כרבנן דפליגי עליה דרבי, ואית להו דשביעית נוהג בזמן הזה.

- ❖ **תוספות הרא"ש דן בסוגיה שבמסכת מועד קטן (מקור 30), ומציין שתוספת שביעית אינה נוהגת בזמן הזה, אך מצוות שמיטה עצמה נוהגת בזמן הזה מדאורייתא. מהי הקושיה הסמויה שאותה הוא מיישב?**

37. הרב יצחק מינקובסקי - קרן אורה - מועד קטן דף ד עמוד א - ד"ה אלא אמר רב אשי

והנה מכל שקלא וטריא של הלכה זו {מקור 30}, משמע דשביעית בזמן הזה דאורייתא, דאם לא כן הוי מצי לשנויי דרבן גמליאל ובית דינו הלכתא התיירו בזמן הזה דלא הוי אלא דרבנן.

- ❖ **עיון נוסף: עיינו בשיעור מספר 1 מקורות 27 - 28. האם יש קשר ישיר בין חורבן הבית לדיון על תוקפה של השמיטה בזמן הזה?**

38. הרב יחזקאל אברמסקי - קובץ מוריה כה - עמוד טז

ויש לומר: שרבן גמליאל מצי סובר ששביעית בזמן הזה מדרבנן, אבל, שביעית אינה תלויה בבית המקדש, אלא בזה שבעיני כל יושביה עליה... ואינם מעורבבים שבט בשבט... אף על פי שאין בית המקדש... אבל תוספת של שלשים יום בערב שביעית, בבית המקדש תליא. וכיון שאין בית המקדש, לא תהיה תוספת זו נוהגת בשביעית.

39. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל - פרק ג הלכה ה

מה שכתבו במועד קטן (מקור 30) דרבן גמליאל ובית דינו ביטלו תוספת שביעית, משום דסברי כרבי ישמעאל, דהלכתא גמירי לה, וכי גמירי הלכתא בזמן הבית דומיא דניסוך המים ולא בזמן הזה, לכאורה לרבי לא משכחת לה, דהא משגלו שבט ראובן וגד בטלו היובלות, ואם כן בטלה שמיטה לרבי מדין התורה, ולמה לי היקש לניסוך המים?... ואולי משום דרבנן כעין דאורייתא תיקון וכיון דבזמן בית ראשון נהג תוספת שביעית מהתורה, תקנוהו רבנן גם בבית שני. אבל אחר החורבן, דגם בזמן בית ראשון כהאי גוונא אין נוהג מהתורה, ביטלוהו גם כן מדרבנן.

❖ **האם תירוצו של הרב יחזקאל אברמסקי (במקור הקודם) יתרץ את קושיית הרב חיים קנייבסקי?**

40. הרב אברהם שפירא - מנחת אברהם - חלק ג סימן יז אות א - עמוד קעב

ולכאורה אפשר לומר חידוש גדול: דרב אשי סובר אליבא דרבן גמליאל... שמלבד פרשת שביעית והלאווין דשביעית, יש הלכה למשה מסיני שבזמן הבית הוי איסור שביעית, ובכלל תוספת גם עיקר דשנת שביעית, אלא דכל זה רק כל זמן שהבית קיים, וממילא כל זמן שהבית קיים היה באמת איסור שביעית מהתורה {כלומר, מהלכה למשה מסיני}.

❖ **מהו "החידוש הגדול" של הרב שפירא? האם תירוצו יתרץ את קושיית הרב חיים קנייבסקי?**

**יחידה ה': האיסור ליטע בערב שביעית נטיעה שקליטה בשביעית
האם מותר שנטיעה תיקלט בתוספת שביעית?**

41. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ו

אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית, פחות משלשים יום לפני ראש השנה, ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור. רבי יהודה אומר: כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים, שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: לשתי שבתות.

נוטעין, מבריכין, מרכיבין - ראו הסבר במקור 5.

42. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף י עמוד ב

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לדברי האומר שלשים - צריך שלשים ושלשים, לדברי האומר שלשה - צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות - צריך שתי שבתות ושלשים יום.

צריך שלשים ושלשים...
- מחלוקת התנאים מתייחסת לימי הקליטה, אך על מנת ליטע בלי איסור, צריך שהנטיעה תקלט לפני זמן תוספת שביעית, ולכן צריך להוסיף שלושים יום נוסף לימי הקליטה.

43. רש"י מסכת ראש השנה דף י עמוד ב

לדברי האומר שלשים יום - לקליטה.

צריך שלשים ושלשים - שלשים לקליטה, ושלשים לתוספת, כרבי אליעזר.

❖ **לפי רש"י, איסור שנטיעה תיקלט במהלך התוספת. מה הדין בימינו, שבטלה תוספת שביעית?**

44. תוספות מסכת ראש השנה דף י עמוד ב ד"ה שלשים ושלשים

פירש בקונטרס: שלשים לקליטה ושלשים לתוספת שביעית, דבעינן שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית. וקשיא לרבינו תם: ... דבלשון המשנה אין משמע כן פירושו, **דלא איירי בתוספת שביעית** כלל אלא בקליטה...

ומפרש רבינו תם, דהכי קאמר רב נחמן: לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית, צריך שלשים ושלשים לענין ערלה... אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה. ולרבי יהודה דקולטת בג' ימים מותר לקיים, כיון דלא נקלט בשביעית, אף על פי שנטעה באיסור בתוספת שביעית ג' ימים לפני ראש השנה.

דלא איירי בתוספת...
המשנה לעיל לא עסקה בדין תוספת שביעית, אלא רק באורך זמן הקליטה, לכן לא מסתבר שהדיון בגמרא הוא לגבי שמיטה.

❖ **לדעת רבינו תם, לפי כל אחד מהתנאים, עד מתי מותר היה לטעת עצים בשנה השישית כשנהגה תוספת שביעית? עד מתי מותר לטעת עצים היום כשתוספת שביעית אינה נוהגת?**

❖ **האם לפי רבינו תם צריך לעקור את האילן אם נקלט או ניטע בתוספת שביעית? האם צריך לעקור אילן שנקלט או ניטע בשביעית?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בריטב"א דף ט עמוד ב ד"ה פחות משלשים, עד מתי מותר לפי הבנתו ברש"י ליטע לפני השמיטה, וממתי צריך לעקור אם ניטע?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בתוספות הרא"ש יבמות פג עמוד א ד"ה לדברי, שם הוא מחדש שגם רש"י מודה שהאיסור שהנטיעה תיקלט בתוספת הוא רק לכתחילה, אך בדיעבד אין צורך לעקור אותה.**

45. ריטב"א מסכת ראש השנה דף ט עמוד ב ד"ה והקשה עליו

והקשה עליו {על רש"י} רבינו תם, שלא אסרה תורה משום תוספת שביעית אלא עבודה שהיא מועלת בשביעית כגון חרישה... דלא אסר הכתוב מדין תוספת שביעית לפניו ולא לאחריו אלא עבודה שהיא מועלת לפירות שביעית, הילכך בנטיעה והברכה והרכבה אין בה שום איסור דהא לא מהני ליה בשביעית כלל... ואי משום גדול האילן לא נאסר כלל לא בשביעית ולא בשבתות שאם כן לעולם יהא איסור ליטע, הילכך בהא ליכא לא מדאורייתא ולא מדרבנן...

❖ **לדעת הריטב"א, האם לפי רבינו תם נטיעה מותרת בזמן תוספת שביעית? מדוע? האם הוא חולק על התוספות?**

❖ איזה סוג של עבודות אסרה התורה בתוספת שביעית לפי התוספות ולפי הריטב"א?

46. רמב"ם - פירוש המשניות שביעית - פרק ב משנה ו

כל התנאים מודים שצריך שתעלה לו שנה קודם שנת השמטה ואז מותרת אותה נטיעה בערב שביעית. בזה הם חלוקים: תנא קמא סובר יום אחד בשנה חשוב שנה. ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון סוברים שלשים יום בשנה חשובים שנה.

וכולם מודים שצריך שתעלה לו שנה אחד זמן קליטה... וגם בזה הם חלוקים, תנא קמא אומר לשלשים יום קולטת, ור' יהודה אומר לשלשה ימים, ר' יוסי ור' שמעון אומרים לשתי שבתות.

נמצא לפי הכללים שאמרנו, שלרבי יוסי ור' שמעון צריך שיטע לפני ראש השנה ארבעים וארבעה יום, שתי שבתות לקליטה, ושלשים יום אחר הקליטה כדי שתעלה לו שנה. ולר' יהודה צריך שיטע לפני ראש השנה שלשים ושלושה יום... ולתנא קמא צריך שיטע שלשים יום בלבד לפני ראש השנה...

והלכה כר' יוסי ואפילו בזמן הזה.

❖ לדברי הרמב"ם, מהן שתי המחלוקות בין התנאים? האם גם בזמן הזה, שבטלה תוספת שביעית,

צריך "שתעלה שנה" לנטיעה לפני תחילת השמיטה?

❖ למה צריך ש"תעלה שנה" לאילן לפני שנת השמיטה? עיינו במקורות הבאים.

איסור 'מראית העין' בנטיעה סמוך לשביעית

47. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ג הלכה יא

אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית, אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלושים יום קודם ראש השנה של שביעית, וסתם קליטה שתי שבתות {שבועיים}.

ודבר זה אסור לעולם, מפני מראית העין, שמא יאמר הרואה: בשביעית נטעו, נמצאת אומר: שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ראש השנה, במ"ד (44) יום יקיים, פחות מכן יעקור.

❖ מהו הטעם, לפי הרמב"ם, לאיסור הנטיעה לפני השמיטה? מדוע 'יאמר הרואה בשביעית נטעו'?

48. חידושי הרמב"ן מסכת ראש השנה דף ט עמוד ב

גזרת חכמים היא, מפני שאדם מונה שנים לערלה ולרבעי וכל ששנה ראשונה שלו שביעית היא, יאמרו: בשביעית נטעו. לפיכך אמרו יעקור, אלא אם כן קלטה ואחר קליטה עלתה לו שנה לנטיעה זו בשלשים או ביום אחד כדי שתמנה שביעית שנה שניה שלה. וכענין הזה ראיתי להרמב"ם.

49. רבי יוסף קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה יא

בנטיעה איכא למיחש למראית העין טפי, שהרואה הנטיעה הקטנה בשביעית, יטעה לומר שבשביעית נטעו. כי אין הכל מבחינים בין נטיעה של חדש לנטיעה של חדשיים.

❖ מהם שני ההסברים לחשש 'מראית העין' המופיע ברמב"ם? (רמב"ן, רבי יוסף קורקוס)

❖ לפי כל שיטה, עד מתי יהיה מותר לנטוע אילנות סרק או שיחים שאין להם דין ערלה?

זריעה ונטיעה כשהקליטה תהיה בשמיטה

50. חזון איש - סימן כב סעיף ה עמוד קמח

במה שכתבתי להסתפק, אי מותר לזרוע בזמן הזה כדי שתקלוט בשביעית, נראה דכיון דלא נזכר בגמרא ופוסקים לאסור, אין לנו לחדש איסורים.

ואף על גב דמציינו חומרא בנקלט בשביעית יותר מנקלט בערב שביעית, זהו דוקא בזמן שתוספת שביעית נוהג, אבל בזמן הזה אין שום איסור מחמת תוספת...

ששנה ראשונה שלו שביעית... - בשלוש השנים הראשונות של האילן, פירותיו אסורים כיערלה, בשנה הרביעית הם ינטע רבעי, ומהשנה החמישית הם מותרים באכילה. אם האילן לא ייקלט לפחות לי יום לפני השמיטה, השמיטה תחשב כשנתו הראשונה, ואנשים יטעו לחשוב שהוא נטע את האילן בשמיטה. אם האילן ייקלט לי יום לפני השמיטה, אז שנת השמיטה תחשב כשנתו השניה. בשלשים או ביום אחד - אחרי הקליטה צריך פרק זמן בעל חשיבות של שנה. התנאים נחלקו כמה ימים בשנה נחשבים לשנה: שלושים יום או אפילו יום אחד.

ונראה דבזמן הזה נוטעין אילן סרק עד ראש השנה כמו זריעה, כיון דלא שייך בו מונין...

- ❖ **לדעת החזון איש, מדוע בזמננו מותר שהנטיעה תיקלט בשמיטה, אף שלדעת רבינו תם (מקור 44) יש לעקור נטיעה כזו?**
- ❖ **עיון נוסף: עיינו בחזון איש שביעית סימן כה סעיף כב (זרעים עמוד 300), שם הוא מוסיף לבאר את דבריו לפי שיטות הרמב"ם ורבינו תם.**

51. הרב שאול ישראלי - חוות בנימין חלק א סימן ט - עמוד סז

נמצא דקליטה בשביעית... לרבינו תם יש בה איסור דרבנן. וכל זה בשביעית עצמה מהתורה. מה שאין כן בזמן הזה, לפי מה דנקטינן דבזמן הזה {חיוב השמיטה} דרבנן, יתכן שגם לרבינו תם אין בו איסור כלל. על פי זה נראה שאין להחמיר בזריעה וכן בנטיעת עצי סרק, גם כשהקליטה תהיה בשביעית עצמה.

❖ **מהי סברת הרב ישראלי להתיר ליטע עצים שיקלטו בשמיטה? השוו לסברת החזון איש!**

52. **מנחת חינוך מצוה שכו**

ויש לחקור: אי נימא דאין איסור זריעה בתוספת שביעית - אפשר מותר לזרוע מן התורה עד ראש השנה, אף שתשרש בשביעית מכל מקום הוי ליה כמו שבת ויום טוב, דמותר לעשות מלאכה עד חשיכה. אף שהמלאכה נעשית בשבת...
או אפשר, כיון דכבר כתבתי דמצווים אנחנו על שביתת קרקעות בשמיטה, וכחאי גוונא בשבת אסור לבית שמאי משום **שביתת כלים**, כמבואר בשבת דף יח, הכא נמי אסור השרשה בשמיטה מחמת שביתת קרקע.
או אפשר, דשביתת קרקע דאסרה תורה היינו הא דמפורש בקרא, כגון זריעה וזמירה... דזריעה משמע זריעה דוקא, ולא השרשה. אם כן לא קאי כלל העשה דשביתת קרקע רק על זריעה וזמירה, ולא השרשה.

❖ **איך מבאר ה'מנחת חינוך' את הסברה לאסור לזרוע זרעים שישתמשו בשמיטה? האם איסורי השמיטה מחייבים את שביתת האדם, או את שביתת האדמה?**

שביתת כלים - לדעת בית שמאי, לא רק שאסור לאדם לעשות מלאכה בשבת, אלא עליו לדאוג לכך שגם בכליו לא תעשה מלאכה.

53. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מח

מין החזון איש כתב (מקור 50)... צריך עיון, הרי:

1. דעת רש"י (מקור 43) דבזמן שהיה נוהג דין תוספת - צריכים להזהר שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית... כל שכן דשביעית עצמה בזמן הזה, חמור יותר... וצריכים שפיר להזהר לא לזרוע לפני ראש השנה באופן שהקליטה תהא בשביעית... דקליטה בשביעית עצמה מדינא הוא דאסור משום דחשיב קצת כנוטע בשביעית, ולענין זה הרי לא מצינן כלל דיש חילוק בין זמן הבית ובזמן הזה?...
2. כיון ש {רמב"ם} לא זכר כלל הטעם של מונין {טעם רמב"ן}, נראה לכאורה דמשום לא פלוג גזרו גם על אילני סרק, והצריכו דוקא מ"ד (44) יום קודם ראש השנה. אך כיון שהרמב"ם יחידאי הוא בדין זה... ובפני יהושע (ראש השנה י ע"ב) כתב על פסק זה של הרמב"ם "דלכאורה אין זה אלא דברי נביאות", וכתב נמי דמיירי דוקא בנטיעות דשייך בהן איסור ערלה, אפשר דבזמן הזה יכולים שפיר להקל באילני סרק. אבל מנין להקל גם אם הקליטה תהא בשביעית?

❖ **לדעת ה'מנחת שלמה', מדוע מותר ליטע עצי סרק כך שהקליטה תהיה לפני השמיטה?**

עיון נוסף: עיינו בשו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא אות ה, האם איסור נטיעת אילן סרק מתחיל מט"ו או ט"ז באלול?

54. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן קכג

**לזרוע בשישית באופן כזה שהקליטה תהא בשביעית... ובמקום אחר [מנחת שלמה חלק א סימן מח] צדדתי להקל בזה על פי הכלל דבדרבנן אין מוזהרים על שביתת בהמה, והכא נמי בשביתת השדה. וגם החזון איש בתוספת שביעית שבסוף הספר באות ד, גם כן מותר.
אך מה אעשה, והתוספות רי"ד בראש השנה (ז ע"ב) ובמועד קטן (ג ע"ב ד"ה עשר) מפורש כתב: "ואינו חייב להרחיק מראש, אלא כשיעור שתקלוט הנטיעה קודם ראש השנה, שאם לא תקלוט מקודם לכן וקולט בשביעית, הוי ליה כאילו נטע בתוך שנה שביעית"***
ומיהו... חושבני דבשביעית בזמן הזה, מצינן גם לומר דחשיב כנקלט בשישית, אף על פי שאין הצמיחה ניכרת כי אם לאחר זמן... משום דאף שהצמיחה היא רק אחר כך, מכל מקום חיישינן שהקליטה מתחלת שפיר גם לאחר ג' ימים, והכא נמי גם כאן לענין שביעית.

❖ מהם השיקולים להתיר או לאסור לנטוע אילן סרק שיקלט רק במהלך השמיטה?

❖ מדוע בימינו ניתן להקל בנטיעה בשבועיים הסמוכים לשמיטה? עד מתי מותר לשתול אילן סרק?

55. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן קכג

ולענין נטיעה בערב שביעית בעציץ שאינו נקוב, יתכן שיש לצרף בזה דעת הסוברים שערלה נוהגת בו רק מדרבנן, או פטור לגמרי, וממילא לא שייך בו מוניה.

❖ מדוע ניתן להקל בעציץ שאינו נקוב יותר מאשר בנטיעה בקרקע?

ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק ויקרא פרשת בהר

נכנס האמונה בשלימות בסעודות שבת שמכירין שהכל לה' יתברך... והשיר ליום ראשון אחר השבת: לה' הארץ ומלואה. שעל ידי שבת מכירין ש: 'לה' הארץ - שקנה והקנה ושליט בעולמו. וכן בשמיטה כתיב שש שנים תזרע שדך, שכפי שיהיה הכוונה בעבודת השש שנים כן יהיה קדושת השמיטה. וכתוב אחר כך וספרתם לכם ממחרת השבת... שמצות עשה לבית דין הגדול לספור בכל ראש השנה שהיא שנה פלונית לשבוע פלונית, כמו בספירת עומר דמצוה למנות ימים, ומצווה למנות שבועות, כן בית דין הגדול סופרין בכל שנה דכל שקרובה לשמיטה יש הכרה יותר כי לה' הארץ...

סיכום

יחידה א: שלושה זמנים בהם מתחילה תוספת שביעית

הקדמה

בשיעור זה עסקנו בתוספת שביעית, משמעותה היא שחלק מדיני השנה השביעית מתחילים כבר בשנה השישית. ביחידה א התמקדנו בשלושת המועדים בשנה השישית שבהם מתחילים איסורי השמיטה.

- 2-1. **במשניות** מוגדר עד מתי מותר לחרוש בשישית: בשדה אילן - לדעת בית שמאי - כל זמן שהחרישה מועילה לפירות השישית, לדעת בית הלל - עד שבועות. בשדה לבן (תבואה) - לדעת תנא קמא - כל עוד יש ליחה בקרקע, לדעת רבי שמעון - עד פסח.
3. **הרמב"ם** ביאר שבשדה לבן החרישה נועדה לזריעה (של השנה השישית), ולכן אין לחרוש כשאין רטיבות. ובשדה אילן - החרישה נועדה לאפשר למים לחלחל לקרקע, לכן הזמן אינו תלוי בלחות הקרקע. **חרישה שנעשית אחרי הזמנים הללו אינה מועילה לשנה השישית, ונראה שכוונת החורש להכשיר את הקרקע לשנה השביעית.** כך גם הסביר הירושלמי.

איסור נטיעה: תוספת שביעית שלוש ימים לפני ראש השנה

- 9-4. **המשנה** הביאה מחלוקת לגבי זמן הקליטה של עצים בקרקע: תנא קמא - 30 יום, רבי יהודה - 3 ימים, רבי יוסי ורבי שמעון - 14 יום. **בגמרא, רב נחמן** הסביר שמחלוקת התנאים מתייחסת לימים שצריך להקדים את הנטיעה מעבר ל 30 הימים הסמוכים לראש השנה. **רש"י** - 30 הימים שצריך להוסיף הם מדין תוספת שביעית. **הגמרא** כותבת שמקור האיסור לחרוש 30 יום לפני ראש השנה הוא הלכה למשה מסיני. **על חרישה אין מחלוקת, כי מחלוקת התנאים היתה לגבי משך זמן הקליטה, ששייכת רק בנטיעה. תוספות מקשים, איך יתכן שאסור לחרוש כבר מפסח ועצרת, ואילו האיסור ליטע מתחיל רק שלוש ימים לפני ראש השנה.**

איסורי מלאכה אחרים: מותרים עד תחילת שנת השמיטה

10. בניגוד למלאכות חרישה ונטיעה שאסורות כבר בשישית, **המשנה** מונה מלאכות רבות שמותרות עד ראש השנה.

יחידה ב: המקור לזמנים השונים בהם מתחילה תוספת שביעית

ביחידה זו בררנו מהו המקור לדין תוספת שביעית במלאכות בהן היא נוהגת.

מנין למדו חכמים שצריך להוסיף תוספת שביעית?

- 11-12. **הגמרא** במסכת ראש השנה הסבירה שלפי רבי עקיבא דין תוספת שביעית נלמד מהייתור שיש בפסוק 'בחריש ובקציר תשבת'. ואילו לפי רבי ישמעאל הדין שמוסיפים מן החול על הקודש נלמד מיום הכיפורים. **הירושלמי** מבאר שרבי עקיבא למד מהפסוק 'בחריש ובקציר' את דין תוספת שביעית בשני אופנים: א. ידענו כבר שחריש וקציר אסורים בשבת ושמטיה (כמפורש בהמשך הפסוקים שהירושלמי מצטט), לכן יש לדרוש את הפסוק לענין תוספת שביעית. ב. חרישה וקצירה הוקשו, ומכך למדנו שהתורה אוסרת חריש שאסור לקצור את תוצריו, דהיינו חרישת שישית. **פירושי רש"י ור"ש דומים לפירוש הראשון בירושלמי, אך מהירושלמי משמע שהפסוק כולו נדרש לענין תוספת שביעית, ואילו לפי רש"י ור"ש רק הסיפא היא על שביעית, והרישא מדברת על ימי השבוע.**
13. **הרב יוסף צבי רימון** מסביר, שלאור ההקבלה בין פרשיות התורה, מתבאר מהו ההכרח ללימוד רבי עקיבא מהפסוק שעוסק בשבת. **בשמות לד הושמטו כל מצוות 'בין אדם לחבירו' המופיעים בשמות כג.**
14. **הגמרא** (מועד קטן) מבארת שלפי רבי ישמעאל דין תוספת שביעית ב 30 הימים הסמוכים לשביעית נלמד מהלכה למשה מסיני, וחכמים תיקנו שהתוספת תנהג כבר מפסח ושבועות.

מנין שתוספת שביעית היא שלושים יום?

בקטע זה בררנו מדוע מעיקר הדין תוספת השביעית נוהגת שלושים יום, וכן האם המלאכות נאסרו בתוספת כיון שהן לצורך השמיטה, או מפני שישנו איסור 'עצמי' לעבוד בתוספת.

16-15. רש"י בראש השנה כתב שמלאכת החרישה נאסרה בזמן שבו היא מועילה לקרקע בשביעית (לכן נבחר זמן זה של שלושים יום, כך נראה גם מהרמב"ם במקור 30). רש"י במועד קטן לא הביא כל טעם בדין התורה של שלושים יום.

20-17. אגרות משה ביאר שלרש"י במועד קטן, הסיבה שצריך 30 יום כתוספת, היא בגלל שזמן זה הוא זמן חשוב שנחשב כמו שנה. מתוספת שבת למדנו שצריך שהתוספת תהיה חשובה. לפי רש"י בראש השנה, הסיבה היא בגלל התועלת החקלאית שניתן להשיג ב 30 יום, ולא בגלל גזירת הכתוב. בהמשך דבריו, האגרות משה ביאר שאין סתירה בין דברי רש"י, ושנאסרו רק מלאכות שנעשות ב- 30 הימים הסמוכים לראש השנה, ובלבד שהתועלת מהן היא רק בשנה השביעית. אבל אם יש תועלת מהמלאכה לשישית, או שהמלאכה נעשית לפני יותר מ- 30 יום - אין בה איסור. מהר"ח אור זרוע למד מאורכה של תוספת שביעית מהו אורכה של תוספת שבת, יתכן שלדעת מהר"ח מהלכה למשה מסיני למדנו לא רק על עצם התוספת, אלא גם על אורכה. מנחת שלמה ביאר שהאיסור בזמן של 30 יום הוא איסור עצמי, ולא קשור לתועלת לקרקע בשמיטה. אך איסור החרישה מפסח ועצרת הוא בגלל התועלת לשמיטה.

יחידה ג: גדרי תוספת שביעית במלאכות השונות: ממתי מתחיל האיסור בכל מלאכה?

תוספת שביעית בדרבנן

21. המשנה ציינה מלאכות שמותר לעשותן עד ראש השנה. ר"ש ביאר שיש ארבעה חילוקים: 1. לצורך פירות שישית מותרות אפילו מלאכות דאורייתא עד ראש השנה. 2. חרישה שאינה לצורך הפירות אסורה כבר בזמן מוקדם (פסח / שבועות). 3. לטעת אילן - אסור 30 יום לפני ראש השנה. 4. מלאכות שבשמיטה אסורות מדרבנן - מותרות לפני השמיטה לגמרי.

23-22. תוספות ביארו שהמשנה התירה לעשות את המלאכות עד ראש השנה מפני שבמשנה מדובר בזמן הזה ששמיטה דרבנן; או מפני שרק חרישה וזריעה אסורות מדאורייתא. ר"ש פירש כפירוש השני, רש"י במסכת עבודה זרה כתב שאיסור התוספת הוא תמיד דרבנן, ותוספות הקשו עליו שדין התוספת הוא לכל הפחות הלכה למשה מסיני. הרמב"ם פסק שגם בזמן שהמקדש קיים המלאכות הכתובות במשנה מותרות. כנראה יתרף גם הוא כתירוץ השני שבתוספות.

חרישה בבית השלחין בתוספת שביעית

26-24. ר"י קורקוס ביאר שמלאכת החרישה כאן היא חרישה לצורך הקרקע שלא תתקלקל, ואסורה בשמיטה רק מדרבנן, לכן התירו אותה עד ראש השנה. לדעתו גם חרישה לצורך הפירות אסורה בשמיטה מדרבנן, תהיה מותרת עד ראש השנה, כדברי ר"ש. גם מקדש דוד ביאר שלרמב"ם החרישה שעליה מדובר היא חפירה, השונה מחרישה, ומותרת מדאורייתא. לדעתו אסור לעבוד בתוספת עבור ירקות שיילקטו בשביעית, כי ירקות אלו נחשבים כפירות שביעית. נראה שלדעתו הרמב"ם יסכים עם הכלל הראשון בר"ש, ומותר יהיה לחרוש עבור פירות העץ, שנחשבים כפירות שישית. חזון איש חולק וסובר שמלאכות דאורייתא מותרות בזמן התוספת גם עבור ירקות, כיון שבעת עשיית המלאכה הם מוגדרים כפירות שישית, למרות שאחר כך יחשבו לפירות שביעית.

האם יש מלאכות שבהן התוספת היא שלושים יום?

29-26. לפי רש"י (מקור 40) חייבים להקפיד על תוספת של שלושים יום גם בנטיעה. המקדש דוד ביאר שלפי הרמב"ם מלאכת נטיעה אסורה רק בגלל מראית עין, ולא בגלל דיני תוספת שביעית, כיון שלא נעשית עבור שנת השמיטה (לפי הרמב"ם אסורות בתוספת שביעית רק מלאכות שנעשות עבור השמיטה, כרש"י במקור 13). דרך אמונה חולק, וסובר שגם לשיטת רמב"ם כל מלאכה נאסרה בתוספת שביעית, כיון שבזמן זה הדרך הוא להתכונן לשנה השביעית, וגם נטיעה אסורה בזמן זה.

יחידה ד: ביטול תוספת שביעית לאחר חורבן בית המקדש

מקור הסמכות לביטול תוספת שביעית

31-30. הגמרא במועד קטן הסבירה שרבן גמליאל ביטל את התוספת שמפסח ועצרת. הגמרא שואלת איך היתה לו סמכות לביטול הלכה קדומה? מסקנת רב אשי היא שרבן גמליאל סבר כרבי ישמעאל שדין התוספת הוא הלכה למשה מסיני, והלכה זו תקפה רק בזמן שבת המקדש קיים. בגמרא שני תירוצים

נוספים: 1. היה תנאי בתקנה שיוכלו לבטלה. 2. למדו משבת שאין איסור בתוספת שביעית. **לפי שני תירוצים אלו, גם כשיבנה בית המקדש, לא תהיה תוספת שביעית, ולתירוץ רב אשי תהיה תוספת. כמו כן, לפי התירוץ הראשון, רק התוספת מפסח ועצרת בוטלה, אבל תוספת 30 יום נשארה בתוקף. הרמב"ם פסק כתירוץ רב אשי.**

32. **בירושלמי** משמע שגם לפי רבי עקיבא דין התוספת לא היה מדאורייתא, אלא רק אסמכתא, ולכן גם כשביטלו את התוספת היה די למצוא לכך אסמכתא.

זמן 'משה' כתוספת שביעית

33-35. **התוספות** סוברים שגם לאחר שרבן גמליאל ביטל את תוספת שביעית, צריך להוסיף 'תוספת משהו' מדין 'מוסיפין מן החול על הקודש', אבל בגלל שזמן זה אינו משמעותי - הוא לא הוזכר בגמרא. **יתכן שתוספות למדו שלרבי ישמעאל למדנו מהלכה למשה את תוספת 30 יום שנוהגת בזמן המקדש, ומדין 'מוסיפים מהחול על הקודש' שיש 'תוספת משהו' כשהמקדש חרב. המקדש דוד הקשה שתוספת זו כבר כלולה בתוספת ראש השנה? ותירץ שיש נפקותא בכך שאסור לומר לגוי לעבוד בקרקע בתוספת שביעית, ומצד תוספת יום טוב היה מותר לומר לגוי לעבוד. הרב שטרנבוך כתב שלדברי תוספות, כמו בשבת, גם בשמיטה על האדם לקבל על עצמו בפה את קדושת השנה בערב ראש השנה, וכך יש לנהוג הלכה למעשה.**

**מדוע התוספת לא נוהגת כששמיטה מדרבנן?*

36-40. **תוספות רא"ש** כתב שהגמרא שבארה שרבן גמליאל ביטל את תוספת שביעית, היא כרבנן הסוברים ששביעית נוהגת גם בזמן הזה מדאורייתא. **כי אם שביעית לא נוהגת מהתורה אחרי החורבן, התוספת היתה מתבטלת מאליה, ורבן גמליאל לא היה צריך לבטל אותה. קרן אורה הוכיח מכאן שהלכה אינה כרבי, ושביעית בזמן הזה דאורייתא. הרב יחזקאל אברמסקי תירץ, שגם לפי רבי ניתן לדון בביטול התוספת בזמן שבו אין בית מקדש, ובכל זאת רוב יושביה עליה (השבטים יושבים במקומם). תירוץ זה לא מובן, כמו שעולה מדברי ה'דרך אמונה', שבפועל עוד לפני חורבן הבית הראשון כבר לא היו השבטים במקומם, וכבר אז שמיטה לא היתה מדאורייתא? ותירץ שבזמן בית שני, למרות ששמיטה היתה מדרבנן, תיקנו חכמים תוספת שביעית כעין דאורייתא. אבל אחרי החורבן, שגם אם השמיטה היתה מדאורייתא לא היתה תוספת שביעית, לא תיקנו. ה'מינחת אברהם' תירץ שההלכה למשה מסיני שיש לנהוג תוספת שביעית בזמן הבית, משמשת מקור עצמאי לאיסורי השמיטה, לכן בזמן שבית מקדש קיים - גם שמיטה נוהגת מדאורייתא, אף שרוב עם ישראל אינו על אדמתו.**

יחידה ה: האיסור ליטע בערב שביעית נטיעה שקליטתה בשביעית

האם מותר שנטיעה תיקלט בתוספת שביעית?

41-45. **המשנה** הביאה מחלוקת לגבי זמן הקליטה של עצים בקרקע: תנא קמא - 30 יום, רבי יהודה - 3 ימים, רבי יוסי ורבי שמעון - 14 יום. **הגמרא בראש השנה** כותבת שצריך להוסיף 30 יום לזמנים אלו על מנת ליטע לפני ראש השנה. **רש"י** - 30 הימים שצריך להוסיף הם מדין תוספת שביעית שיש איסור שהנטיעה תקלט בהם. **בימינו שתוספת שביעית אינה נוהגת, אין איסור שהנטיעה תיקלט בחודש אלול. רבינו תם בתוספות** מקשה, שהמשנה לא עסקה בתוספת שביעית, ולכן מבאר שהגמרא עסקה בנושא ערלה (מתי נחשב שהנטיעה בת שנה). ואסור ליטע בתוספת או בשמיטה, אך יש לעקור את הנטיעה רק אם היא נקלטה בשמיטה עצמה. **לכן לפי כל דעות התנאים אסור היה לנטוע ב 30 הימים לפני השמיטה, ובדיעבד היה צריך לעקור רק אם הנטיעה נקלטה בשביעית, כל תנא לפי שיטתו. לדעת תוספות הרא"ש (ברש"י) לכתחילה אסור ליטע נטיעה שתיקלט בזמן התוספת, אך בדיעבד אין צורך לעקור אותה. הריטב"א חולק על התוספות בהבנת שיטת ר"ת, ולדעתו אין איסור לנטוע בתוספת, אלא אם הנטיעה נקלטת בשמיטה עצמה. מלאכת הנטיעה מותרת כי היא אינה עבודת הכנה לשמיטה. יתכן שלפי תוספות בתוספת שביעית ישנו איסור מלאכה עצמאי, אפילו כשהמלאכה אינה מועילה לשמיטה.**

46. **רמב"ם** ביאר שנחלקו התנאים במשנה בשתי מחלוקות: 1. כמה זמן נחשב לשנה לעניין מניין שנות ערלה. 2. כמה ימים צריך לקליטה. והוא פסק שהלכה כרבי יוסי, לכן צריך לנטוע 44 יום לפני ראש השנה גם בימינו (טעמו יבואר להלן).

איסור 'מראית העין' בנטיעה סמוך לשביעית

47-49. **רמב"ם** כתב שאסור ליטע 44 יום לפני ראש השנה, כיון שיש חשש 'מראית עין' שאנשים יחשדוהו שנטע בשמיטה. **רמב"ן** ביאר שה'מראית עין' נגרמת מכך ששנות הערלה מתחילות משנת השמיטה, לכן יחשדוהו שנטע בשמיטה. **ר"י קורקוס** ביאר שמי שרואה נטיעה קטנה בגודלה חושד שנטעוהו בשמיטה. **לשיטתו חשד זה שייך גם באילנות סרק.**

זריעה ונטיעה כשהקליטה תהיה בשמיטה

50-51. **חזון איש** כתב שהאיסור שהנטיעה תיקלט בשמיטה תקף רק כשהתוספת נהגה, אבל בזמננו אין שום איסור מחמת תוספת, לכן מותר לטעת אילן סרק (שאינו בו חשד ומראית עין) עד ראש השנה. **רבינו תם אסר נטיעה שנקלטה בשמיטה, רק מפני שעבר ונטע בתוספת, אבל בזמננו אינו עובר איסור בנטיעה. הרב ישראלי** כתב שבגלל שהאיסור שהנטיעה תיקלט בשמיטה הוא עצמו דרבנן, בזמננו שכל דיני השמיטה הם מדרבנן, גם לפי רבינו תם אין איסור ליטע אילן סרק או לזרוע עד סמוך לשמיטה.

52. **מנחת חינוך** הסתפק האם החיוב בשמיטה הוא שהארץ תשבות ממלאכה, או שהחיוב הוא שהאדם לא יעבוד את הקרקע. נפק"מ לכך, הוא אם מותר שהקליטה תהיה בשמיטה: הארץ אינה שובתת ממלאכה, ומאידיך אין אדם שעובד בה.

53-54. **המנחת שלמה** מקשה על חזון איש (מקור 46): 1. לפי רש"י, לעניין קליטה בשמיטה לא מצינו חילוק בין זמן הבית (שנהגת בו תוספת) לזמן הזה. 2. ברמב"ם (מקור 43) נראה שהפירוש למראית עין הוא כמהר"י קורקוס, ולשיטת רמב"ם אסור ליטע גם אילן סרק 44 יום לפני השמיטה. אמנם אין הלכה כרמב"ם בזה, אך לא מצאנו מקור להתיר נטיעת אילן סרק שיקלט בשמיטה (14 יום לפני ראש השנה). **מנחת שלמה** (חלק ג) כתב שבדרבנן לא מצויים על שביעת כלים (בשבת), ולכאורה כך צריך היה להיות בשביעת הקרקע, אך **התוספות ר"ד** כתב שדין נטיעה שנוטעים בזמן שתקלט בשביעית, כדין נטיעה בשביעית. ומכל מקום בזמן הזה מותר לנטוע עד ג' ימים לפני ראש השנה, כי קליטת העץ מתחילה כבר אז.

55. **המנחת שלמה** כתב שניתן להקל בעציץ שאינו נקוב יותר מאשר בנטיעה בקרקע, כיון שיתכן שאין בו דין ערלה, ולא שייך טעם הרמב"ן.

סיכום השיטות בעניין קליטה ונטיעה בתוספת שביעית ובשביעית

קליטה ונטיעה בתוספת	קליטה בשביעית	קליטה בשביעית בימינו (נטיעה עצמה - אסור ויעקור)
רש"י אסור שיקלט. מחלוקת ראשונים אם בדיעבד יעקור (תוספות, תוספות ראי"ש). אם נטע יעקור.	יעקור	לטעם החזו"א - אסור, אף שהנטיעה היתה בהיתר (כמו האיסור בתוספת בזמן שנהגה). לטעם הרב ישראלי - מותר, כי שמיטה מדרבנן.
רבינו שמשון מותר שיקלט. אסור לנטוע, ויעקור.	יעקור	חזו"א - מותר לכתחילה, כי הנטיעה היתה בהיתר. רש"ז אויערבך - יש איסור בקליטה גם אם הנטיעה היתה בהיתר.
רבינו תם מחלוקת ראשונים אם לכתחילה אסור לנטוע (תוספות, ריטב"א. כשהקליטה לא בשביעית ברור שלא יעקור).	יעקור (לתוספות - אולי בגלל שגם עבר איסור בנטיעה; לריטב"א - בגלל שהקליטה בשביעית).	
רמב"ם מצד הקליטה והנטיעה עצמן אין איסור, אם אין בעיה של מראית עין (לגבי שיחים ועצי סרק - מחלוקת רמב"ן ור"י קורקוס). נטיעה בשביעית אסורה ויעקור.		

בחנו את עצמכם :

- ג. 30 ימים, כי הנטיעה בימים אלו הם לצורך השמיטה.
 ד. 44 ימים, כדי שלא תהיה מראית עין ויחשבו שנטע בשביעית.
- 6. מדוע לדעת ה'מקדש דוד' בשיטת רמב"ם אין דין תוספת שביעית בנטיעה?**
- א. כי נטיעה בשנים אלו אסורה מדין ערלה, ואין איסור חל על איסור.
 ב. כיון שנטיעה אינה לצורך הקרקע בשמיטה, לכן לא שייך בה דין תוספת.
 ג. כיון שבשנים הראשונות לעץ הוא לא יונק מהקרקע, וזה לא נחשב מעבודות הקרקע.
 ד. נטיעה היא מלאכה שדומה לזריעה, והתירו משום 'כדי חייו' שלא ניתן להתקיים בלי לזרוע ולנטוע.
- 7. לפי מסקנת הבבלי (רב אשי) כיצד יכל רבן גמליאל לבטל את ההלכה למשה מסיני של תוספת שביעית אחרי חורבן בית המקדש?**
- א. יש סמכות לרבן גמליאל כנשיא לבטל בהוראת שעה את דין תוספת שביעית.
 ב. למסקנה מקור תוספת שביעית אינו מהלכה למשה מסיני.
 ג. הוא למד שההלכה למשה מסיני תקפה רק בזמן שבית המקדש קיים.
 ד. הוא למד שההלכה למשה מסיני תקפה רק בזמן שנוהג היובל.
- 8. מה לדעת הרב שטרנבוך (תשובות והנהגות) אדם צריך לעשות בערב ראש השנה של שמיטה, ולמה?**
- א. לקבל על עצמו תוספת שביעית, על מנת לקיים מצוות תוספת שביעית שהיא לדעת תוספות זמן 'משהו'.
 ב. לעשות התרת נדרים, אם נהג לסמוך על 'אוצר בית דין'.
 ג. להודיע שכל העבודות שנעשו בתוספת השביעית באיסור לא נעשו על דעתו, על מנת שלא לעבור על איסור תוספת שביעית.
 ד. לעקור את השתילים שנשתלו אצלו בתוספת שביעית, על מנת שלא לעבור על תוספת שביעית.
- 9. מהם תירוציהם של ה'דרך אמונה' וה'מנחת אברהם' לשאלה מדוע רבן גמליאל צריך לבטל את תוספת השביעית, והיא לא מתבטלת מאליה בזמן ששמיטה אינה מדאורייתא?**

- 1. מהם זמני תוספת השביעית בשדה אילן ושדה לבן לפי בית הלל?**
- א. שדה אילן - מפורים, שדה לבן - משבועות.
 ב. שדה אילן - משבועות. שדה לבן - אין תוספת.
 ג. שדה אילן - משבועות. שדה לבן - מפסח.
 ד. שדה אילן - מפסח. שדה לבן - מט"ו באב.
- 2. מהיכן למד רבי עקיבא את דין תוספת שביעית?**
- א. הלכה למשה מסיני.
 ב. מהפסוק המיותר: 'בחריש ובקציר תשבות'.
 ג. מייתור האות ו' שבפסוק: 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'.
 ד. לומד מהפסוקים שעוסקים בתוספת שבת ויום טוב.
- 3. לדעת רבי משה פיינשטיין, מניין שתוספת שביעית בחרישה היא שלוש יום?**
- א. לי יום הוא זמן חשוב בשנה, כמו משהו ביחס לשבת.
 ב. נלמד שיש תוספת מהלכה למשה מסיני, וגם זה נמסר בה.
 ג. בגלל שיש שנים מעוברות, יתכן שאנשים יטעו ויאחרו את השמיטה בשנה, ולכן למדו שהתוספת היא לי יום, וכך לא תהיה טעות.
 ד. כי יש לעסוק בהלכות השמיטה לי יום לפני השמיטה, כמו לפני פסח, לכן גם למדו שבזמן זה אסורה המלאכה.
- 4. לדעת רבינו שמשון (ר"ש) באיזה מקרה מותרת מלאכה דאורייתא בזמן תוספת שביעית?**
- א. אם המלאכה לצורך פירות שישית.
 ב. אם המלאכה לא צריכה לגופה'.
 ג. מלאכה שהיא לצורך השנה השמינית.
 ד. מלאכה שאין בה טירחה.
- 5. כמה ימים לפני השמיטה אסור ליטע עצים לפי הרמב"ם, ומהו הטעם לכך (הכתוב בדבריו במפורש)?**
- א. 30 ימים, כדי שיחשב מבחינת שנות הערלה שנטע בשנה הקודמת, ו- 30 יום בשנה נחשבים לשנה'.
 ב. 14 ימים, על מנת שהנטיעה לא תקלט בשמיטה.

10. מהן סברות החזון איש והרב ישראלי להתיר נטיעת אילנות סרק בזמן הזה למרות שיקלטו בשביעית?

- א. חזון איש - אילנות סרק לא עושים פירות, ולא יאכלו איסור.
הרב ישראלי - בזמן הזה יש 'שעת הדחק' אם לא נתיר לנטוע.
- ב. חזון איש - באילן סרק אין קדושת שביעית, לכן מותר בזמן הזה.
הרב ישראלי - הנטיעה אינה אסורה מדאורייתא גם בשמיטה, לכן מותרת בזמן הזה.
- ג. חזון איש - אין תוספת שביעית אז גם אין איסור בקליטה.
הרב ישראלי - בגלל ששמיטה מדרבנן, אין איסור בקליטה.
- ד. חזון איש - לא רואים על הנטיעה שנטעו אותה בשמיטה, לכן מותר בזמננו.
הרב ישראלי - בגלל שנוטעים לצל, זה כמו נוטע לגדר, שהנטיעה אינה אסורה כל כך, ובזמננו מותר.

- א. דרך אמונה - לומדים מתוספת שבת שאינה בטלה, גם לתוספת שביעית.
מנחת אברהם - היא באמת מתבטלת, אבל להלכה השמיטה מדאורייתא.
- ב. דרך אמונה - בגלל שיכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו' לא בטלה ההלכה למשה מסיני על תוספת שביעית, עד שלא מבטלים אותה בפועל.
מנחת אברהם - משה ידע בסיני שהשמיטה לא תהיה דאורייתא, ואמר את ההלכה למשה מסיני גם על זמן זה.
- ג. דרך אמונה - בגלל חשיבותה של תוספת שביעית, היא לא בטלה מעצמה.
מנחת אברהם - התוספת היתה בטלה, אבל לולי ביטל אותה רבן גמליאל, היינו נוהגים את התוספת ממידת חסידות.
- ד. דרך אמונה - כי תיקנו כעין דאורייתא לאסור תוספת שביעית.
מנחת אברהם - כי מההלכה למשה מסיני ניתן ללמוד גם שדיני שביעית נוהגים בזמן בית המקדש.

תשובון:

1. ג
2. ב
3. א
4. א
5. ד
6. ב
7. ג
8. א
9. ד
10. ג

שנת ה'שבע

זה הזמן שלך

מה הן מטרות השמיטה?
האם עלי לוותר על החובות שחייבים לי?
האם יש צורך להפריש תרומות ומעשרות בשנה זו?
מה זה "ספיחין"?

972-2-5371485 | shmita@eretzhemdah.org